

SZÓTÉR JÁNOS FASZOBRA SZ*

VERA JOVANOVIĆ

Múlt század végi és a XX. század eleji fafaragó műhelyeink főleg stílbútort készítettek gazdag polgárok vagy hivatalok számára. Igen sok megrendelésük volt, és mintegy ötven kiváló „faszobrászt” foglalkoztattak, ahogyan annak idején nevezték az iparművészet e mestereit. Az ebédlőket általában barokk, a szalonokat XV. Lajos korabeli, a dolgozószobákat pedig reneszánsz stílusban készítették. Amennyiben a megrendelő nem volt szigorú a stílus meghatározásában, és ha a mester tehetséges volt, a részletekben egyéni változatok jelentkeztek, viszont nemcsak hogy nem törekedtek rá, hanem meg sem kísérelték valami különlegesen újnak a kigondolását, illetve valamilyen új stílusnak a megteremtését. Ehhez mindenképpen hozzájárul maga az anyag, a fa, amely faragott formájában meglehetősen nehézkes, a modern élet pedig mindenben, így a bútorkészítésben is a nagyobb egyszerűség, a könnyűség és a mozgathatóság felé törekedett. Ez az oka annak, hogy a fametszet és fafaragás a régebbi lakásbelsőkhöz, a tágas házakhoz és a reprezentatív helyiségekhez kötődik.

A legnagyobb vajdasági fafaragó központok abban az időben Újvidéken, Kúlán és Szabadkán működtek, de voltak műhelyek Adán, Apatinban, Indiján, Kikindán, Pancsován, Zentán, Zomborban, Mitrovicán és Zemunban is.

Újvidéken dolgozott Czobor Márton, Horváth József, Juhász Aladár, Radivoj Mišić, Pap Gyula, Patarica Ferenc, Marko Penov, Momčilo Petrović, Podola Nándor, Jovan Raušev, Szarvas Sándor, Szótér János, Serfőző Ferenc, Radivoj Šušak és Tényi János. Kúlán Ábel Ferenc, Art Béla, Derkovic Ferenc, Fárbás István, Fürstner András, Horváth Sándor, Jónás Béla, Kopsics János, Kovács Mihály, László András, Nusz György, Palanik Pál, Schwerzer Izidor, Treier János; Szabadkán Gál István, Jelinek József, Stevan Lukočević, Rigó

* 1991. január 3-án Újvidéken elhunyt Szótér János. Ebből az alkalomból közöljük Vera Jovanović művészettörténész Szótér munkásságát méltató egyik korábbi írását

Antal, Szedlák János, Szkala Ferenc, Zvekán Ferenc. Apatinban Gáz József; Indiján Stevan Kuster, Ház György, Ritz Péter; Kikindán Kojić; Pancsován Hüpfel József, Pap; Zentán Szkala József; Zomborban Virág; Mitrovicán Steva Šnef.

A faszobrászok jegyzékéről számunkra különösen Szótér János jelentős, ugyanis ő alapította meg az újvidéki művészmuhelyt, és műterme ma is ritkaságnak számít.

Szótér János 1902-ben született Zsablyán. Középkoláit Kúlán és Szabadkán végezte. 1922-ben szerezte meg a faszobrász-diplomát, ezt követően öt évig Szabadkán, Belgrádban, Budapesten, Zágrábban képezte magát. 1927-től Újvidéken élt.

A felszabadulás utáni első jelentősebb munkáját a Napredak asztalos-üzemtól kapta. Ezzel egyidejűleg néhány bábut faragott a bábszínháznak, valamint gyermekjátékokat és dobozokat készített. Egy dobozt abból az időből még ma is őriz. Ezen mintha ötvözött volna a gazdag növényi, állati, mitológiai, építészeti és textildíszítő elemeket, amelyeket korábban annyiszor megformált a bútorokon. Minden összefonódik, tekereg, lebeg, pontosan kialakítva, besűrítve. Virtuozitásával és az anyaggal való azonosulásával tűnik ki, a sűrített arabeszk pedig, amely ebből a szimbiózisból keletkezett, rendkívül szuggesztíven hat.

Az ebből az időszakból származó néhány művét 1949-ben a vajdasági gyár-és kisipari kiállításon mutatta be, és ekkor bronzérmert nyert. A kiállítást 1950-ben Zágrábban is bemutatták. 1949–50-ben Újvidéken háziipari és népművészeti bolt nyílt, és Tolvet igazgató felkérte Szótért, hogy a bolt számára apró fatárgyakat, dobozokat, lámpákat és egyéb dolgokat készítsen. Habár kisiparosként dolgozott a népművészeti boltnak, először történt meg, hogy iparművészként ismerték el, sőt bizonyos kedvezményekben is részesült. Vajdaságban akkor még nem alakult meg az iparművészek egyesülete. Csak 1953-ban jött létre a Szerbiai Iparművészek Egyesületének alosztálya, amelynek a vajdasági művészek voltak a tagjai. Szótér Jánost először munkatársnak választották, 1961 márciusától pedig az alosztály rendes tagja lett.

Abból az alkalomból, hogy az alosztály tagjává választották, néhány maszkot, domborművet és díszítmenyt faragott. E művek minőségéről ma már csak közvetve lehet bírálatot mondani. Néhány megőrzött maszk, fénykép és rajz alapján megállapíthatjuk, hogy művészi munkákról van szó, amelyek jelentősen különböznek a stílbútorok kizárólag díszítő jellegű elemeitől. A kezdeményezés, a leleményesség, a forma gazdagsága, a stilizálás, a lélektani kifejezésre való törekvés, valamint a kidolgozás

tökéletessége jelentős eredményről tanúskodik. Különösen a kör alakú álarcnál ért el magas szintet, amely a stilizált ornamentikájú, örvénylő szalaggal körülvelt drámaiságával tűnik ki. Ez ennek a viszonylag kis tárgynak szinte monumentalitást kölcsönöz, és növeli az expresszivitását.

A Belgrádi Iparművészeti Akadémia és az Újvidéki Iparművészeti Iskola megalakítása (1948), valamint a Szerbiai Iparművészek Egyesületének és alosztályának, illetve a vajdasági egyesületnek a megalakítása (1964. november 8-án) jelentős előrehaladást jelentett iparművészetünk fejlődésében. Ezekben az intézményekben és társulásokban olyan emberek vannak, akik különböző művészeti ágakkal foglalkoznak, építészettel, textil, bőr és fa megmunkálásával, plakáttervezéssel, kerámiával stb. Egészen addig úgynevezett „finom iparosoknak!” tekintették őket, az iparkamarák tagjai voltak, rendszeresen fizetett adót, és a befizetett összegtől függött nyugdíjuk nagysága. Szótért most faszobrász-restaurátor művészként ismerték el, és státusa is megváltozott.

Az új körülmények megváltoztatták az életét és munkásságát. Házában átalakította a helyiségeket, és műtermet rendezett be.

Nagy megrendeléseket kapott különféle hivatalos helyiségek berendezésére; a gazdag magánmegrendelőket a társadalmi intézmények váltották fel. Már 1952-ben az Újvidéki Faipari Kombinát egy irattal igazolja, hogy „Szótér János saját tervei alapján az olasz reneszánsz stílusában fafaragói díszítő munkát végzett az újvidéki anyakönyvvezető hivatal házasságkötő termének bútorán”, az asztalosmunkát pedig a Faipari Kombinát végezte. Ugyancsak ebben az igazolásban olvasható, hogy „a mester most is dolgozik a vállalatnak, mégpedig angol reneszánsz stílusú domborműves faragásokat készít azokra a bútorokra, amelyeket a kombinát Angliába szállít”.

Az Angliába szállított bútor faragásairól nincsenek adataink. Az anyakönyvi hivatalnak készített bútor íróasztalból, két fotelből, háromrészes szekrényből, egy kerek asztaiból és négy székből áll. Szótér megőrizte a tervrajzokat is. A legnagyobb, legszembetűnőbb darab a szekrény. Középső része üveges, a két szélső részén pedig egy-egy ovális alakú medalion látható. Ezekon a díszítményeken egy férfi- és egy nőalak van kifaragva, ülő helyzetben, könyvvel a kezükben, egymás felé fordulva. A férfialak idősebb, göndör hajú, derékig érő nyugtalan, hullámos szakállal és bajusszal. Tekintete indulatos, éles, kissé nyugtalan, mozdulata természetes, de bizonyos anatómiai pontatlanság figyelhető meg rajta. Az általános benyomás erős, meggyőző, amihez leginkább az öreg impresszív feje járul hozzá. A szekrény jobb szárnyán keresztbe vetett lábbal, jobb kezére támaszkodó ülő női alakot látunk. Homlokát szalag övezi, szeméi csukva vannak. Kisportolt alakja van, kissé esetlenül formált vállakkal és túl kicsiny kezekkel. Ruhájának gazdag redői bokáig érnek. Kevésbé hatásos a szekrény bal szárnyán levő ablak.

Mindkét medalion szárnyas maszkokra támaszkodik, felső részükről pedig dupla szalag formájú növényi és textildíszítő elem húzódik végig. Az oldal-sarkokon, a szekrény teljes magasságában két félmeztelen alakot ábrázoló dombormű van (bal oldalon női, jobb oldalon férfi), melyek stilizált növényi ornamentikában merülnek el, úgyhogy testük alsó része nem látszik. A női figura arányosabb, kifejező arcú, míg a férfialak zömök, rövid karú, erős nyakú és túl nagy fejű. A nő jobb kezével virágfüzért emel a magasba, a férfi pedig jobb kezében irattekercset tart, bal kezét a homlokára szorítja. A felső koszorú igen gazdag, stilizált álarcokból áll. Ugyanezt a díszítőelemet találjuk a kerek asztal felső részén és az íróasztal peremén is.

Az íróasztalon a legérdekesebb motívum a közepén elhelyezett francia empire stílusú ovális medalion, amelyet stilizált növényi és textilornamentika fog körül. A pasztorális hangulatú domborműves medalion Dianát ábrázolja ülő helyzetben, tegezettel, kezében megfeszített íjjal és nyíllal. Ezt a motívumot Szótér Ernst Rottelbach *Stilhandbuch* című könyvéből változtatás nélkül vette át.

Egészében véve az arnyakönyvi hivatalban levő garnitúra elég nehézkesnek és túlsúlyosnak tűnik. Ez különösen a szekrényre vonatkozik, amelyen a szobrászmunka túlsűrített. Mégis vannak rendkívüli részletei is. Különösen szép a maszkokkal gazdagított füzér az ovális medalionokon, az asztalok és a szekrény felső részén, valamint az ízlésesen kidolgozott motívumok a fotelek felső részén, a székek karján és elülső lábain.

A következő évben, 1953-ban az újvidéki ipari iskola felkérésére Szabó Elemér rajzai alapján Szótér német neobarokk stílusban faragott bútort készített az akkori Városi Népbizottság elnökének kabinetjébe az újvidéki városháza ünnepélyes fogadásaihoz. A kabinet bútora egy impozáns íróasztalból, egy kerek és négyszögletes asztalkából, egy hosszú tanácskozási asztalból, könyvespolcból, tizenkét fotelből, hat székből és egy félkör alakú padból áll. A faszobrászati elemek igen szerények. Az ünnepélyes berendezésen a korszerű, egyszerűbb formákhoz való közeledés szándéka érezhető. A hangsúly inkább kolorisztikus jellegű, amelyet a sötétzöld bőrhuzat és a világos, szinte fehér, sima, nyugodt vonalú fa viszonya fejez ki.

E kabinetgarnitúra után szintén jelentős munkák következnek: 1954 és 1958 között a kishegyesi római katolikus Szent Anna-templom fő- és két mellékoltárának neobarokk plasztikáját és falicsillárait készíti, valamint az oltár előtti válaszfalat restaurálja. A helyi plébániahivatal igazolása szerint a munkával nagyon elégedettek voltak, és sok szakember, valamint művész, köztük Vlatko Šulentić, a zágrábi festőakadémia tanára elismeréssel szóló Szótér János szobrász munkájáról.

New Yorkból 1956. január 27-én megrendelést kapott egy hársfából való szentképfa saját tervei szerinti kifaragására. A szállítás törvényes formáságai

miatt azonban nem került sor ennek a megvalósítására. Ennek ellenére nagy elismerés volt ez, s annak bizonyítéka, hogy Szótér művészete túlhaladta a lokális kereteket.

Az ürögi szerb pravoszláv hitközség 1957-ben ereklyetartót rendelt Szent Teodor Tiron csontjainak őrzésére, amelyek az ottani templomban vannak. Szótér saját tervei alapján bizánci stílusban dolgozta ki a tölgyfa ereklyetartót. A hitközség iratában olvasható, hogy „az ereklyetartó a szentély egyedülálló díszé”. A fametszet sekély, stilizált növényi ornamentikával és kerubokkal az oldalain. Középen kereszt alakú díszítés van. A szarkofág sarkai kivéssett faszobrászati zsinórral vannak beszegve. Ez a munka sokban emlékeztet a kalemegdani Ružica-templom, valamint a mosorini Szentlélek-templom szárnyas ajtóinak részleteire. A tisztaság és a pontosság a legfőbb jellemzősége.

A péterváradi Szent György-plébániahivatal igazolta, hogy „Szótér János újvidéki faszobrász művész a péterváradi Szent György-templom tabernákulumára 1958 áprilisában kétszárnyas ajtót faragott. Munkája olyan mértékben művészi, hogy rendkívül elégedettek vagyunk vele, s róla a đakovicai püspök és az általa kiküldött bizottság is igen dicsérően szólt. . . ” A tabernákulum ajtaján a központi motívum az alfa és az ómega, amelyek fölött két búzakéve borul össze, ezek fölött pedig leveles indákról szőlőfürtök csüngenek. A szimmetrikus szőlőindák bekeretezik a tabernákulum ajtóit. A meglehetősen sekély domborművön minden pasztorálisnak hat. Az a benyomásunk, hogy a motívumoknak itt meghatározott jelentésük van, és a megrendelő kívánságára kerültek az ajtóra. Szent Teodor Tironnak az ürögi templomban levő ereklyetartójához hasonlóan ez a munka is kifogástalan, de nagyobb művészi igény nélkül készült.

Ugyanabban az évben, 1958. október 2-a és 16-a között a Szerbiai Iparművészek Egyesülete Zrenjaninban A művészet az ember szolgálatában címmel fesztivált szervezett. A Díszes ajándékok elnevezésű kiállítási részben huszonkilenc iparművész, köztük Szótér is bemutatta a díszítő és használati tárgyak alkotásában végzett művészi munkáját. Szótért ez alkalommal diplomával tüntették ki.

A peći érsekség részére 1961-ben Szent Arsenije ereklyetartóját, egy diófából faragott keretet és a Szűzanya ikonjához különösen gazdag faragású keretet készített. Az ereklyetartó boltíves tornác alakú, amelyet négy oszlop tart, és neobizánci stílusú. Érdekes a felső rész, amely a peći Szent Apostol-templom kupolatetőjét ábrázolja.

Sokkal fényűzőbb a Csodatevő Szűzanya XIV. századi peći ikonjához készített aranyozott keret. Sokban emlékeztet a csipkés keretekre, összefonódó, nyugtalan leveles indáival, szőlőfürtjeivel és rózsáival. Felső

részének közepén Szent Száva ovális kis ikonja van elhelyezve. Mellette bőségszaruk vannak, fölötte pedig koronás végzőrész. Minőségileg ez a keret a legsikerültebb, egyénibb művek, az aranyozott és gazdag díszítésű plasztikák közé tartozik. Kimélyített virágos csipke, amelyben a fa hajlékony anyaghoz hasonlóan engedelmeskedik a művész kezének. Úgy tűnik, hogy nem állnak ellen a rostok, az erek és a fa egész szerkezete.

Ugyanabban az évben, 1961-ben az újvidéki Matica srpska megrendelésére barokk stílusú csillárt és asztali lámpát készít, de nagyobb igényesség nélkül.

Csillárokat és lámpákat gyakran készített Szótér. Legsikerültebb ilyen munkái közé a harmincas években a Tomán családnak készített csillár tartozik. Ez is a barokk stílusú, gazdag növényi díszítéssel, szerteágazó karokkal, amelyek az égőket tartják. Filigránszerűen pontos munka, jó tömegelosztással, a világítótestek három sorban való bokorszerű elhelyezésével, több farész összeállításával.

1961-től kezdve Szótér János szinte minden évben megjelenik műveivel az iparművészek különböző kiállításain, de eleget tesz a megrendeléseknek is, amelyek között gyakran minta utáni kidolgozások is vannak. Az olaszországi Bari város Szent Miklós-temploma részére 1963-ban Szent Miklós féldomborművét készíti el faragott keretben. Miután azonban a szobrásznak a kánonhoz kellett tartania magát, az alak statikus, majdnem élettelen. Természetesen ez a féldombormű, csakúgy, mint a későbbiek is (Szent György, Szent János, Szent Ignác), másolat, azaz egy a XX. század első feléből származó olajfestmény alapján készült munka, s érthető, hogy a mélység és plasztikusság el van hanyagolva. Azért érdekeseek, mert Szótért erről az oldalról is bemutatják.

A kiállításokon elért sikerek után, sokévi munkájáért és szakadatlan tevékenységéért 1967-ben az Iparművészek Egyesületének érdemes tagjává nyilvánítják. Nagyobb megrendeléseket is elvállal, így például 1973-ban a szerbiai rajetnicai kolostori templom szentképfalát fejezi be.

Időközben Szótér igen jelentős munkát végez a vajdasági görögkeleti templomok szentképfalái faragott részeinek a restaurálásán, amelyek a II. világháborúban megsérültek, vagy pedig a nedvesség és a férges veszélyeztették. A restaurálást Szótér a Tartományi Műemlékvédő Intézet szakembereivel együtt végezte. Az együttműködésről szóló igazolást még 1961-ben kiadta az intézet.

Restaurátori tudását Szótér János nagyon könnyen és gyorsan elsajátította, mert jól ismerte a stílusokat, rendkívüli rajzkészsége, pontossága és fegyelme segítették, valamint az, hogy bele tudta magát élni az elődök munkájába. Teljes helyreállítást végzett, a szúrágta fa gyógyításától, a meglévő faragások lerajzolásától a hiányzó részek pótlásán át az egésznek az aranyozásáig és

színezéséig, úgyhogy a munka teljes befejezése után a legjáratosabb szakemberek sem tudták megkülönböztetni az eredeti és a pótolts részeket. Különösen a Matica srpska Képtárában 1966-ban megrendezett kiállításon lehetett látni, amelyet a Tartományi Műemlékvédelmi Intézet szervezett a mihaljevci templom szentképfalának helyreállítása alkalmából. A képek restaurálása mellett ezen a kiállításon teljes egészében kibontakozott Szótér munkájának jelentősége is, amelyet a gazdag, de az idő múlásával ugyancsak tönkrement faragás helyreállításán végzett.

Szótér János életét és munkásságát vizsgálva arra a következtetésre jutunk, hogy ő kizárólag a fametszet művésze, méghozzá az ornamentális fametszeté, amely az utilitáris tárgyakat díszíti, legyenek azok világiak vagy pedig egyháziak. Habár ismerte a népművészetet és a katolikus templomok számára dolgozó faszobrászok telt plasztikáit; tökéletesítette tudását a neoreneszánsz bútorok rajzolásában és kidolgozásában; kariatídákat, szatírokat vagy angyalfejeket faragott – mégis számára az önálló szobor, sajnos, csupán másodrendű érdeklődési terület maradt. Éppen ezért érdekes és jelentős két szobra, Don Quijote feje és a Hentes, amelyeket Szótér ötvenéves pályafutása vége felé faragott ki.

Don Quijote (az 1968-ból származó első változat) egy farönkből van kivésve, és teljesen különbözik Cervantes leírásától, semig érő sisakja van, az orra szokatlanul lapos, és az álla hosszan előrenyúlik. Mélyen gondolataiba merül. Szótér e középkori vitéze is, akárcsak Don Quijote, szomorúságot és szájalmat vált ki, de nincs benne semmilyen hősi tartás, sem magasztos ihlet. Ez inkább valamilyen kiszolgált közkatonára emlékeztet, kicsiny, de tetterős, csúnya, de rokonszenves, s ugyanakkor érzelmekkel teli. Rendkívül plasztikus és életes. Szemmel látható, hogy olyanakkal kellett lennie, amilyen, hogy ezt az anyag határozta meg, de érezhető ezen a szobron, amelyen kifejezésre jut a fény és az árnyék ellentéte és a jó tömegelosztás, hogy az ihletnek és a tökéletes mesterségbeli anyagismeretnek a gyümölcseként jött létre. Éppen ezért csak sajnálhatjuk, hogy Szótér nem tudott gyakrabban eltávolodni az ornamentális plasztikától, amelyben valóban szép eredményeket ért el, de így mégiscsak a különféle stílusok árnyékában maradt.

Egy alkalommal maga Szótér mesélte el, honnan az ötlete, hogy Don Quijote szobrát faragja meg. Egészen véletlenül kapott egy farönköt. Amikor minden oldalról megnézte, úgy tűnt neki, hogy nagyon megfelel egy ember fej kifaragására. Ezután az újságokat lapozva, észrevette egy fotoriporter valamelyik reprodukcióját, s ez volt az első ösztönzés. Nem ragaszkodva túlságosan a fényképen látható archoz, lerajzolta a fejet profilból és szemközt. A tervrajz nyomán elkészítette a mintát, s ennek alapján a farönkről eltávolította a fölösleges részeket, tehát megszabadította azt a részt, amelyet

legmegfelelőbbnek tartott a faragásra. Fűrészszel és durvább szerszámmal dolgozva megkapta a gorombább formát, amelyet tovább alakított. Ennek során nem tartotta magát szorosan sem a fényképhez, sem a rajzokhoz, sem a mintához, hanem engedte, hogy a fa szerkezete vezesse. Az ilyen munkamódszer rendkívül biztos kezet és nagy tapasztalatot igényel, mert ha véletlenül levágott volna olyan részt, amit nem kellett volna, a további munka fölöslegessé vált volna, ugyanis minden későbbi visszarágasztás a szépség és a formatisztaság kárára történt volna. Ez az oka annak, hogy fából sohasem lehet két egyforma alakot kifaragni. Azonban ahogy elkezdte Don Quijote faragását, Szótér, ahogy mondta, „nagy kedvet kapott, hogy maga is minél előbb lássa, mit fog elkészíteni”. Érezte, hogy jó munkát végez, mert ritkán történt meg, hogy egy munka ennyire vonzotta volna. Don Quijote szobrát egy hét alatt befejezte.

Don Quijote szobra alapján feltételezhetjük hogy Szótér János művészi fejlődése esetleg más irányt is vehetett volna.

1972-ben, miután visszatért spanyolországi útjáról, egy spanyol minta alapján kifaragta a Don Quijote másik változatát, amely teljesen különbözik az elsőtől, és közelebb van a cervantesi leíráshoz. Borbélytányér van a fején, fölfelé néz, az orra horgas, az arca pedig sovány, beesett. Ezen a második fejen több romantikus, patetikus elem van, mint az elsőn. Más arc, más mentalitás. Ezen a második szobron is azonban, akárcsak az elsőn, felfigyelhetünk a rendkívüli tömegelosztásra és a fej anatómiájának szolid ismeretére. A drámaiság, a fényellentétek ezen a másodikon valamennyire hangsúlyosabbak, a metszés szélesebb és szabadabb, a karikírozás erősebb. Kétségtelenül a „bús képű lovag” arca van előttünk, Szótér következetesen tartotta magát a spanyol mintához.

A figura testtartása groteskségének hangsúlyozását látjuk a Hentes című szobrán, amelynek első változatát 1933-ban, a másodikat pedig 1974-ben faragta ki. Ez egy kis terpeszben álló, szilárdan a földhöz szögezett lábú, önelégült mosolyú, kidüllesztett mellű, nagy testű ember szobra. Kezét a henteskötény alá dugta, ami még jobban kiemeli teste felső részét. Szótér magyarázata szerint ez egy hentes, aki elégedetten sütkérezik a napon a boltja előtt, és vevőre vár. Szemmel láthatóan minden jól megy neki, nem kell semmiről sem mélyebben elgondolkoznia, s elégedettségét kövér arca, vastag szája, „egybeszabott” nyaka és erős, húsos teste tükrözi. Itt is felfigyelhetünk az anatómiai pontosságra és a logikus vonalvezetésre. A vésőt tapasztalt, pontos kéz vezeti. A metszések valamivel szabadabbak és durvábbak, de közvetlenebbek és élénkebbek is ugyanakkor. Ezen a plasztikán minden szilárd. Egyetlen vonal sem szakad meg. Az arabeszk élénk, s az önhitt pózban álló feszülő test olyan benyomást kelt bennünk, hogy ruháján rögtön elpattan valamennyi zsinór. Szótér általában derűs emberként mutatkozik be, s

az életnek a szellemesebb, vidámabb oldalát ábrázolja. Ezért nem kell csodálkoznunk, hogy az álarcoknál és a telt plasztikáknál is ilyen témákat választott.

Telt plasztikában néhány magyar ruhás nőalakot is megmintázott. Mivel azonban szigorúan tartania kellett magát a néprajzi elemekhez, a figurák némileg merevek, nem találjuk az előbbi frissességet és közvetlenséget, a plasztika sekély, míg a jelmezábrázolás kifogástalan. Ugyanezt tapasztalhatjuk a népi motívumú féldomborműveknél is. Amikor az élethez kapcsolódik, műve sokkal szabadabbá és hatásosabbá válik. Éppen ezért dekoratív és telt plasztikai munkásságának legsikeresebb részét jelentik. Miután az Iparművészek Egyesületének tagja lett, Szótér sokat utazott. Bejárta Dél- és Kelet-Szerbiát, Crna Gorát, Boszniát, Macedóniát, ellátogatott nagyon sok kolostorba és templomba. Két ízben járt Olaszországban, Nápolyban, Velencében, Rómában és Firenzében. Volt Hollandiában, Belgiumban, Luxemburgban, Németországban, Spanyolországban, Portugáliában, Franciaországban, Ausztriában és Görögországban. Nagyon sok múzeumot és képtárat ismert meg, s érdeklődésének középpontjában a világi és egyházi berendezések, valamint a szabad témájú plasztikák voltak. Minden új utazás új tapasztalatszerzést jelentett neki. Éppen ezért Szótér nem tudott megnevezni egyetlen művészt vagy alkotást sem, amely döntő hatással lett volna rá. Úgyisint munkái közül sem tudta kiválasztani a legjobbat és a legkedvesebbet.

Nagyon kevés bírálat és értékelés jelent meg a fametszés művészetéről és Szótér munkásságáról. Egészében véve a rendkívüli pontosság és a kidolgozás tisztasága jellemző rá. Valamennyi díszítőelem világos, valamennyi része határozottan és logikusan van kidolgozva. Mivel kitűnő rajzoló, nála a vonal a legfontosabb. A vonal folyamatos, nyugtalanul húzódik végig, de mindig összeköti a központi motívumot a többi részlettel, s így élénk, összefüggő kompozíciót teremt.

Szótér korai munkáiban, például a belgrádi Ružica-templom szentkép falán naivitást s a formák merevségét fedezhetjük fel, de ugyanakkor közvetlenség és őszinteség érezhető rajtuk, míg a későbbi munkáknál nagyobb ügyességet, mesterségbeli tudást, virtuozitást tapasztalhatunk, amely némileg háttérbe szorítja a frissességet és spontaneitást, viszont azt bizonyítja, hogy a véső mennyire engedelmessé vált a tapasztalt, tehetséges művész kezében.

A díszítőplasztikában Szótér nem törekedett valamilyen új stílus feltalálására, variálta a stíuselemeket és részleteket, de alapjában véve a régi stílusokhoz tartotta magát: a barokkhoz, a rokokóhoz, a XV. Lajos korabeli stílushoz, a Chippendale-hez stb. Ezeknek a stílusoknak az elemeit tanulmányozta és kitűnően ismerte. Ennek, valamint saját munkatechnikájának

köszönhetően sikeresen egyesítette a legkülönbözőbb stílusrészleteket egyetlen egységbe. Az, amire állandóan ügyelt a bútorkészítésben, az arány volt. Függetlenül attól, hogy milyen stílusban dolgozott, az arányoknak az eredeti stílusformákhoz kellett alkalmazkodniuk. Az ebédlők és dolgozószobák, amelyek barokk stílusban készültek, ezért nehezek, a Chippendale- vagy XV. Lajos korabeli stílusú társalgók pedig könnyedek, elegánsak.

Nagy kár, hogy Szótér nem szentelt kellő figyelmet saját kora stílusának, a szecesszióknak, mert ebben is bizonyára jelentős eredményeket ért volna el.

Szótér János alkotómunkája kezdetől fogva a múlt felé, annak stílusai és fényűzése felé fordult. Saját útján haladva élet- és munkakörülményei sokszor megakadályozták, hogy korszerű formában közelítsen a művészethez, a folyamatokhoz és történésekhez. Ezért bizonyos értelemben magányos alkotó maradt a fametszet, pontosabban a díszítőszobrászat, illetve ahogy diplomájában áll, a „faszobrászat” terén. Alkotómunkája számunkra éppen ezért rendkívül értékes, hiszen rajta kívül Vajdaságban kevesen vagy jóformán senki sem foglalkozott ilyen alaposan az iparművészetnek ezzel az ágával, amelynek viszont nálunk századokon át jelentős és elismert hagyományai voltak.

KARTAG Nándor fordítása

